

บทที่ 6

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปการวิจัย

นับตั้งแต่ประเทศไทยดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศด้วยการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน รวม 4 ฉบับ กลยุทธ์สำคัญของแผนพัฒนา ๖ คือ ความจำเป็นเติบโตไม่สมดุล (Unbalanced Growth) ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในประเทศ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในลักษณะที่เศรษฐกิจไทยต้องผูกพันกับเศรษฐกิจต่างประเทศมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การผันแปรในวิกฤติการณ์เศรษฐกิจโลกจึงส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ตลอดช่วงเวลา 20 ปีของการพัฒนาเศรษฐกิจไทยที่ผ่านมาประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจภายในประเทศ คือ การขาดดุลการชำระเงินอยู่ 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2514 และปี พ.ศ. 2518 - 2522 สาเหตุสำคัญเกิดจากความรุนแรงของปัญหาการขาดดุลการค้าที่เป็นพลังกดดันอยู่ในระบบเศรษฐกิจไทย

แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจะเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับภาคเกษตรกรรมยังคงเป็นแหล่งที่มาของรายได้เงินตราต่างประเทศที่สำคัญในการส่งสินค้าออก แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะชดเชยกับความต้องการนำสินค้าเข้าประเทศทุนและวัตถุดิบ เพื่อการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าที่รัฐบาลได้ดำเนินมาตรการทั้งด้านส่งเสริมและการคุ้มครองการลงทุนโดยคาดว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวจะช่วยประหยัดเงินตราต่างประเทศและแก้ปัญหาดุลการค้าได้ และแม้ว่าในช่วงหลังของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๖ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อส่งออกมากขึ้น แต่ผลของการส่งเสริมอุตสาหกรรมก็ยังคงลักษณะเดิมอยู่ คือ ไม่สามารถก่อให้เกิดผล

เชื่อมโยงทางเศรษฐกิจได้ถึงขนาด ปรากฏว่าประเทศไทยก็ยังคงต้องพึ่งพาการนำเข้าสินค้าประเภททุน วัตถุดิบ และสินค้าชั้นกลางเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมาคือ ยิ่งเศรษฐกิจไทยขยายตัวมากขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งต้องพึ่งพาต่างประเทศค่อนข้างสูง โดยเฉพาะญี่ปุ่น เป็นประเทศที่มีความสำคัญต่อประเทศไทยอย่างยิ่งยวดทั้งด้านเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นตลอดช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ปรากฏว่าประเทศไทยประสบกับการขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นมาโดยตลอดและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ฉะนั้นการแก้ปัญหาการค้าขาดดุลกับญี่ปุ่นจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยโดยรวม

วิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์ปัญหา รากฐานของลักษณะโครงสร้างเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นว่าอุตสาหกรรมต่าง ๆ มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันมากน้อยเพียงใด ตลอดจนวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงความต้องการสินค้าของประเทศไทยกับญี่ปุ่นต่อโครงสร้างการผลิตของประเทศทั้งสอง โดยใช้ข้อมูลการค้าของกรมศุลกากรในช่วงปี พ.ศ. 2518 - 2524 และข้อมูลจากตารางปัจจัยการผลิตผลผลิตระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น ปี พ.ศ. 2518 เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

(1) การศึกษาโครงสร้างเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น ในเชิงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างอุตสาหกรรมโดยพิจารณาจากเครื่องชี้ทางเศรษฐกิจที่สำคัญ 3 ประเภท คือ ระดับความสามารถพึ่งตนเองได้ (The Self-Sufficiency System) โครงสร้างการผลิตของอุตสาหกรรมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Trade Input Coefficient) และดัชนีแสดงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาของอุตสาหกรรม (Intra-Industry Trade Index) ได้ผลสรุปคือ

(1.1) ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องพึ่งพาญี่ปุ่นทั้งในด้านการแหล่งรองรับสินค้าเกษตรกรรมพื้นฐานและแร่ ซึ่งเป็นสินค้าส่วนเกินจากความต้องการบริโภคภายในประเทศ และเป็นแหล่งสนองสินค้าประเภททุนและวัตถุดิบ ซึ่งประเทศไทยยังไม่สามารถผลิตได้เพียงพอกับความต้องการใช้ภายในประเทศถึงกว่าร้อยละ 50-80 ของมูลค่าส่งออกและนำเข้าจากต่างประเทศของไทย ในขณะที่เดียวกันแม้ว่าประเทศไทยจะได้พยายามพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อผลิตทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ เช่น อุตสาหกรรมอาหารและสิ่งทอ เพื่อสนองความต้องการบริโภคภายในประเทศได้แล้ว และมีส่วนเกินสามารถส่งเป็นสินค้าออกไปยังญี่ปุ่นก็ตาม แต่ประเทศไทยก็ยังต้องสั่งสินค้าเข้าจากญี่ปุ่นโดยเฉพาะในหมวดอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นสัดส่วนค่อนข้างสูงกว่าร้อยละ 60 ของมูลค่านำเข้ารวมของไทย

(1.2) โครงสร้างเศรษฐกิจและโครงสร้างการผลิตของประเทศไทยกับญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาที่รูปแบบแน่นอน กล่าวคือ ประเทศทั้งสองต่างก็มีความจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตซึ่งกันและกันค่อนข้างสูงในบางสาขา แต่ประเทศไทยพึ่งพาการนำเข้าจากญี่ปุ่นเป็นสัดส่วนสูงกว่าที่ญี่ปุ่นต้องพึ่งพาการนำเข้าจากประเทศไทย (เมื่อพิจารณาอุตสาหกรรมในหมวดเดียวกัน) และที่น่าสังเกตคือ หมวดสินค้าที่ประเทศไทยมีความชำนาญในการผลิตโดยเปรียบเทียบแล้วมากกว่าญี่ปุ่น แต่ประเทศไทยกลับต้องพึ่งพาการนำเข้าจากญี่ปุ่นเพื่อการผลิตของประเทศอีกด้วย ดังเช่นหมวดเกษตรกรรม: การป่าไม้และการประมง (001) และหมวดเหมืองแร่ (002) มีค่าสัมประสิทธิ์ปัจจัยการผลิตนำเข้าจากญี่ปุ่นเท่ากับ 0.004889 และ 0.003211 หรือเท่ากับร้อยละ 28.20 และ 14.90 ของมูลค่านำเข้ารวมของไทย ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ปัจจัยการผลิตนำเข้าจากไทยของอุตสาหกรรมเดียวกันนี้ของญี่ปุ่นเท่ากับ 0.000252 และ 0.000002 หรือเท่ากับร้อยละ 1.51 และ 2.02 ของมูลค่านำเข้ารวมของญี่ปุ่น

(1.3) ในช่วงเวลา 7 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518-2524 อุตสาหกรรมระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นยังคงลักษณะความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง (Vertical Intra-Industry Specialization) เช่น ในอดีตอย่างเด่นชัด คือ ส่วนความสัมพันธ์แบบพึ่งพาของอุตสาหกรรมไทยที่มีต่อญี่ปุ่น โดยเฉลี่ยเท่ากับ - 0.4458 หากพิจารณาตามหมวดอุตสาหกรรม ส่วนความสัมพันธ์แบบพึ่งพาของ อุตสาหกรรมไทยต่อญี่ปุ่นโดยเฉลี่ยในหมวด (1) เกษตรกรรมการป่าไม้ และการประมง เท่ากับ 0.8087 หมวด (2) เหมืองแร่ เท่ากับ 0.3644 หมวด (3) อุตสาหกรรม ประเภทอาหาร เท่ากับ 0.6048 หมวด (4) อุตสาหกรรมสิ่งทอ เท่ากับ -0.2070 หมวด (5) ไม้ กระดาษ และผลิตภัณฑ์ เท่ากับ - 0.1382 หมวด (6) ยาง เคมีภัณฑ์ พลาสติก และผลิตภัณฑ์ เท่ากับ - 0.7853 หมวด (7) ผลิตภัณฑ์เส้นแร่โลหะซีเมนต์ เท่ากับ -0.9740 หมวด (8) ผลิตภัณฑ์โลหะเครื่องจักรกลใช้ในอุตสาหกรรมเหล็ก และเหล็กกล้า ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและยานยนต์ต่าง ๆ เท่ากับ - 0.8600 และ หมวด (9) อื่น ๆ เท่ากับ - 0.5781

เมื่อเปรียบเทียบแนวโน้มความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรม ในระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา กับปี พ.ศ. 2518 ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาของอุตสาหกรรมระหว่างกัน มีค่าดัชนีโดยเฉลี่ย เท่ากับร้อยละ - 87.98 นั่นคือ ฐานะการค้าของประเทศ ไทยมีแนวโน้มพึ่งพาญี่ปุ่นโดยเฉลี่ยลดลงจากปี พ.ศ. 2518 เท่ากับร้อยละ 12.02 หาก พิจารณาตามหมวดอุตสาหกรรม ค่าดัชนีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาของอุตสาหกรรมของหมวด (1) หมวด (3) หมวด (6) หมวด (7) และหมวด (8) มีแนวโน้มความสัมพันธ์แบบ พึ่งพาของอุตสาหกรรมไม่แตกต่างกับปี พ.ศ. 2518 เท่าไรนัก โดยมีค่าดัชนีโดยเฉลี่ย (ในปี พ.ศ. 2519-2524) เท่ากับร้อยละ 99.70, 125.98, - 98.75, -101.67 และ - 99.38 ตามลำดับ สำหรับอุตสาหกรรมในหมวดที่ค่าดัชนีค่อนข้างผันผวนจากปี พ.ศ. 2518 มาก ได้แก่ หมวด (2) หมวด (4) และหมวด (5) ค่าดัชนีเฉลี่ยเท่ากับ ร้อยละ 61.61, -87.27 และ -150.09 ตามลำดับ

(2) การวิเคราะห์ผลกระทบต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลงความต้องการสินค้า
ต่อโครงสร้างการผลิตของประเทศไทยกับญี่ปุ่น โดยผลสรุป คือ

(2.1) การเปลี่ยนแปลงการส่งสินค้าออกของประเทศไทยไปยังญี่ปุ่นใน
ทางที่เพิ่มขึ้น จะส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อการขยายตัวของผลผลิตเพิ่มขึ้นในระบบเศรษฐกิจ
ของโลก (ทั้งทางตรงและทางอ้อม) กล่าวคือ อุตสาหกรรมไทยขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งหมด
เท่ากับอัตราร้อยละ 0.032605 อุตสาหกรรมญี่ปุ่นขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งหมดเท่ากับอัตราร้อยละ
0.000025 ถ้าหากเปรียบเทียบสัดส่วนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างอุตสาหกรรมไทย
และอุตสาหกรรมญี่ปุ่นแล้ว การขยายตัวของผลผลิตของอุตสาหกรรมไทยขึ้นอยู่กับ การขยายตัว
ของผลผลิตของอุตสาหกรรมญี่ปุ่น เท่ากับอัตราร้อยละ 0.028666

อุตสาหกรรมไทยที่มีผลกระทบต่อเนื่อง (พิจารณาทั้งด้านหลังและด้านหน้า) ต่อการ
ขยายตัวของผลผลิต รายได้ (มูลค่าเพิ่ม) และการว่าจ้างทำงานเพิ่มขึ้นในระดับสูงส่วนใหญ่
เป็นอุตสาหกรรมประเภทอุตสาหกรรมเกษตร (Agro Industry) และผลผลิตจาก
เกษตรกรรม การประมง และเหมืองแร่ เช่น น้ำตาล (032) ยางและผลิตภัณฑ์ยาง
(051) ผลิตภัณฑ์อาหารต่าง ๆ (034) อาหารกระป๋องต่าง ๆ (023 และ 024)
พร้อมเครื่องแต่งกายสิ่งดัดสำเร็จรูป (041) ข้าวโพค (002) กานพลู เครื่องเทศและพืชไร
อื่น ๆ (014) ไม้ยาสูบ (011) การประมงสัตว์น้ำ (017) แร่โลหะและอโลหะต่าง ๆ
(020) และการขุดหิน และเหมืองเคมี (021) เป็นต้น

การขยายการผลิตของอุตสาหกรรมไทยมีความจำเป็นคงพึ่งพาอาศัยอุตสาหกรรม
ญี่ปุ่นในสัดส่วนสูง ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง
เช่น อุตสาหกรรมการผลิตเครื่องยนต์เครื่องจักรทางเกษตร ฯลฯ (059) การผลิตเครื่อง
ตัดเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยเหล็ก ฯลฯ (058) การผลิตผลิตภัณฑ์พลาสติก (052)
การปั่น (038) การผลิตผลิตภัณฑ์เคมี อุตสาหกรรมขั้นพื้นฐาน (ยกเว้นปุ๋ย) (046)

อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า (055) การผลิตเครื่องจักร เครื่องมือไฟฟ้าใช้ใน
อุตสาหกรรม (039) การผลิตเครื่องมือและอุปกรณ์วิชาชีพและงานวิทยาศาสตร์ ฯลฯ
(062) เป็นต้น

(2.2) การเปลี่ยนแปลงการนำสินค้าเข้าของประเทศไทยจากญี่ปุ่นใน
ทางที่ลดลง จะส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อการหาคำของผลผลิตลดลงในระบบเศรษฐกิจของ
โลก (ทั้งทางตรงและทางอ้อม) และถ้าหากสมมติว่าประเทศไทยสามารถผลิตสินค้า
ทดแทนการนำเข้าจากญี่ปุ่นได้โดยสมบูรณ์แล้ว ผลกระทบต่อเนื่องต่อผลผลิตอุตสาหกรรม
ของเศรษฐกิจโลกก็ยังลดลง โดยที่ผลกระทบสุทธิต่อผลผลิตของอุตสาหกรรมไทยเพิ่มขึ้น
อัตราร้อยละ 0.051455 และผลกระทบสุทธิต่อผลผลิตอุตสาหกรรมญี่ปุ่นลดลงอัตราร้อยละ
0.001850

6.2 ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย ดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือ
ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่มีความแตกต่างกันทางโครงสร้างการผลิต
อย่างมาก ญี่ปุ่นเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีกระบวนการผลิตค่อนข้างครบวงจรสมบูรณ์
และเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทยซึ่งมีโครงสร้าง
การผลิตเกษตรกรรมเป็นหลัก สินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตขึ้นภายในประเทศส่วนใหญ่เป็น
อุตสาหกรรมเพื่อการอุปโภคบริโภค เทคนิคการผลิตยังไม่พัฒนาก้าวหน้ามากนัก ดังนั้น
การผลิตจึงจำเป็นต้องพึ่งพาวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศค่อนข้างสูง โดยเฉพาะ
จากญี่ปุ่น ฉะนั้นประเทศไทยจึงเป็นฝ่ายที่พึ่งพาการนำเข้าสินค้าเพื่อการผลิต
(Producer Goods) จากญี่ปุ่นเป็นมูลค่าสูงกว่าสินค้าเพื่อการบริโภค
(Consumer Goods) ที่ประเทศไทยผลิตเพื่อส่งออกไปขายญี่ปุ่น ความสัมพันธ์ระหว่าง
กันในแนวดิ่ง (Vertical Interdependence) เช่นนี้ ก่อให้เกิดผลที่เห็นเด่นชัด
คือ ประเทศไทยต้องตกเป็นฝ่ายพึ่งพาญี่ปุ่นมากกว่าที่ญี่ปุ่นต้องพึ่งพาประเทศไทย

(Unilateral Dependence) ฉะนั้น การค้าระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันประเทศไทยจึงขาดพลังอำนาจต่อรองทางการค้ากับญี่ปุ่นอย่างแท้จริง ผลสะท้อนคือประเทศไทยก็ยังคงประสบภาวะขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นอย่างเรื้อรังเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ปัญหาพื้นฐานของการค้าระหว่างประเทศของไทยมีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงอยู่กับโครงสร้างการผลิตทั้งด้านการลงทุนและการพัฒนาอุตสาหกรรม ในที่นี้จึงใคร่ขอเสนอข้อคิดเห็นบางประการ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการวางนโยบายของรัฐบาลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

(1) ประเทศไทยควรเน้นในหลักการของการค้าโดยเสรี และมุ่งผลิตสินค้าที่ประเทศไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลควรมีมาตรการส่งเสริมให้อุตสาหกรรมชีววัตถุภายในประเทศให้มากขึ้น เพื่อที่การผลิตของอุตสาหกรรมจะส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อการขยายการผลิตของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง สำหรับอุตสาหกรรมที่การผลิตภายในประเทศยังไม่พัฒนาถึงระดับที่จะได้รับประโยชน์จากการประหยัดคอชนาค (Economy of Scale) ทำให้ต้องพึ่งพาการสั่งซื้อสินค้าชั้นกลางและสินค้าประเภททุน เข้ามาเพื่อการผลิตภายในประเทศนั้น นอกจากจะเป็นผลให้ต้นทุนการผลิตโดยเปรียบเทียบสูงกว่าที่ควรแล้ว ยังมีใ้ช่วยให้เกิดการประหยัดเงินตราต่างประเทศอย่างแท้จริง ฉะนั้น รัฐบาลควรพิจารณาให้มีการนำสินค้าดังกล่าวจากต่างประเทศเข้ามาแทน ตลอดจนค่าเงินมาตรการทางการคลังในทางที่ลดการคุ้มครองอุตสาหกรรมในนอยลง เพื่อที่ผู้ผลิตจะได้ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้สามารถแข่งขันกับประเทศคู่ค้าอื่นๆ ได้

(2) ในด้านสัมพันธภาพทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น ประเทศไทยอาจหยิบยกประเด็นของการส่งเสริมการส่งออก ในสาขาอุตสาหกรรมที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้ และการว่างงานในระบบเศรษฐกิจไทยอย่างแท้จริง โดยเรียกร้องให้ญี่ปุ่นผ่อนคลายมาตรการกีดกันการนำเข้าจาก

ประเทศไทยทั้งด้านภาษีอากรและมีภาษีอากรสำหรับสินค้าในขอบข่ายดังกล่าว โดยการขยายการเปิดตลาดญี่ปุ่นสำหรับสินค้าของไทยให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะการขยายการส่งออกของไทยไม่เพียงแต่จะเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจไทยเท่านั้น ยังส่งผลกระทบต่อเนื่องต่ออุตสาหกรรมของญี่ปุ่นขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วย

ในทางตรงข้ามถ้าหากประเทศไทยใดประเทศหนึ่งใช้มาตรการตอบโต้ (retaliation) ประเทศคู่ค้าด้วยการลดการนำเข้าสินค้าจากประเทศนั้น และต่างมุ่งหันมาพึ่งตนเองแล้ว นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการผลิตในระบบเศรษฐกิจของโลกเป็นไปในทิศทางที่เลวลงแล้ว แต่ละประเทศต่างก็จะไม่ได้รับประโยชน์จากการผลิตที่ได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

ในด้านการร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกัน ประเทศไทยอาจขอร้องญี่ปุ่นให้ ความสนใจต่อการลงทุนและการช่วยเหลือการพัฒนาอุตสาหกรรมในสาขาที่จะก่อให้เกิดผล เชื่อมโยงสูง โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เกษตร ตลอดจนการถ่ายทอด เทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาอย่างแท้จริงด้วย

การศึกษาวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการนำวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative Method) มาวิเคราะห์ปัญหาและประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจระหว่าง ประเทศไทยกับญี่ปุ่น ซึ่งจะสอดคล้องเป็นจริงภายใต้ข้อสมมติของแบบจำลอง และเงื่อนไข ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามผลสรุปการวิจัยก็อาจจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล สำหรับการวางแผนนโยบายและดำเนินมาตรการต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งผู้สนใจศึกษาค้นคว้า ต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย